

קריאת החוכמה

שבת אחר הצהריים

קראו את הפרקים והפסוקים הבאים לקראת השיעור השבועי: משלי א'-ג', ברא' א' 1, שמות י"ט 16, כ' 20, משלי י"א 30, י"ג 12, ט"ו 4.

פסוק לשינון: "יִרְאֵת יְהוָה, רֵאשִׁית דָּעַת; חֲכֵמָה וּמוֹסָר, אֲוִילִים בְּזוּ" (משלי א' 7).

מימי גן העדן ועד ימינו, שורש הטרגדיה האנושית נעוץ בנטילת בחירות שגויות. "האדם איבד הכול משום שבחר להקשיב למתעה ולא לאלוהים – התגלמות האמת, שרק לו לבדו יש בינה. לאחר שהאדם ערבב את הרע עם הטוב, מוחו הפך מבולבל." (אלן גיי. ווייט, Education, עמ' 25).

ספר משלי נועד לסייע לנו ליטול בחירות נכונות, לבחור בדרך שהי מתווה לנו, ולא בדרכיו של המתעה. כאשר הורים משוחחים עם בנם או בתם, הם לא רק מזהירים אותם מפני נטילת בחירות שגויות, אלא אף מעודדים אותם ליטול בחירות נכונות ונכונות. הדבר חשוב מאוד, שכן הבחירות שאנו נוטלים הם עניין של חיים ומוות, פשוטו כמשמעו.

שלושת הפרקים הראשונים בספר משלי ממחישים את שיטת החינוך הזו. לאחר שהמחבר מבהיר את תכלית הספר: "לְדַעַת חֲכֵמָה וּמוֹסָר" (משלי א' 2), ומציג את המוטו של הספר: "יִרְאֵת יְהוָה, רֵאשִׁית דָּעַת" (משלי א' 7, השוו עם ט' 10), הוא שב ומזהיר אותנו מפני הקשבה לדברי איוולת, ומאיץ בנו להגיב לקריאת החוכמה האלוהית.

*למדו את השיעור השבועי לקראת שבת, 3 בינואר.

ראשית חוכמה

הכותרת הפותחת את משלי א' 1-6: "מְשָׁלֵי שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִד – מְלֶכֶדְ יִשְׂרָאֵל" (א' 1), מאששת את הקשר בין קובץ הפתגמים הזה לבין הכתוב במלכים א' ג' 5-14. בספר מלכים (וגם במשלי) שלמה המלך מוצג כבן המבקש לרכוש חוכמה מאלוהים. בנוסף להצגת שלמה כבנו של דוד, שני הטקסטים משתמשים במינוח דומה, לדוגמה, במילים "דעת", "חוכמה", "משפט". נקודות דמיון אלה לא רק מאששות את העובדה ששלמה המלך חיבר את ספר משלי, אלא אף מראות שהספר עוסק בחיפוש האנושי אחר חוכמת האלוהים.

קרא את משלי א' 7. מהי חכמה? מהי "יראת ה'"? כיצד מתכתבים שני מושגים אלה?

"חוכמה" על פי ספר משלי מוגדרת כחוויה דתית. היא קשורה ליראת ה'. מושג חשוב זה בדת העברית הוא המפתח לספר משלי. הוא לא רק שב ונשנה לאורך הספר, אלא אף מהווה מסגרת לספר (משלי א' 7, ל"א 30).

ליראת ה' אין שום קשר לאמונות תפלות ולפחדים ילדותיים מפני ענישה מיד ה'. אדרבה, עלינו להבין שיראת ה' פירושה מודעות לנוכחות ה' בחיינו בכל מקום ובכל עת. יראת ה' אפיינה את תגובת העם להתגלות ה' במעמד הר סיני (שמות י"ט 16, כ' 20), והעידה על מחויבותם של בני ישראל לדבוק בה' ולאהוב אותו בתגובה לברית שכרת עימם (דברים י' 12).

בקצרה, יראת ה' משמעה להיות נאמן לה' ולאהוב אותו. פירוש הביטוי "יְרָאתָ הָיְהוָה, רֵאשִׁית דַּעַת" הוא שמקור החוכמה או הדעת הוא ב"יראה". המילה העברית "ראשית" היא המילה הראשונה הפותחת את סיפור מעשה הבריאה (בראשית א' 1). לפיכך, הלקח הראשון של החוכמה הוא ההבנה שאלוהים הוא בוראנו, המעניק לנו חיים ונשמת חיים ותמיד נוכח בחיינו כאלוהי האהבה, המשפט והגאולה (יוחנן ג' 16, תהל' פ"ט 14, אל העברים ט' 12).

אנו מצווים לאהוב את ה' ואף לירוא אותו. כיצד מתקשרים שני מושגים אלה בחווייתכם עם ה'?

חינוך אמיתי

קראו את משלי א' 8-19. באילו שתי דרכים סותרות מוצגת כאן מהות ה"חינוך"? מהו המסר העיקרי כאן, לא רק להורים, אלא לכל אדם ירא ה'?

חינוך הוא בראש וראשונה עניין משפחתי, וחינוך אמיתי מופקד בראש וראשונה בידי ההורים. בפתגמים אלה, חינוך מכונה "מוסר" או "תורה". תורה פירושה הוראה או הכוונה. ההורים אמורים לכוון את ילדיהם לדרך הישר. לעומת זאת, חינוך מסוג אחר אינו מזוהה כאן בשם כלשהו, אלא פשוט מוצג כקולם של הרשעים, המוביל לדרך הרעה. בנוסף, המילה "בְּנֵי" ששבה ונשנית בטקסט, מדגישה את החינוך ההורי, ולכן אין לראות בה פנייה למגדר אחד בלבד. המילים "אָבִיךָ" ו"אִמֶּךָ" מופיעות בלשון יחיד ומציינות מעורבות אישית, בעוד שהמחנה האחר מורכב מאנשים "חֲטָאִים" אנונימיים, המוצגים בלשון רבים.

"אלוהים בחוכמתו קבע שהמשפחה תהיה המחנכת החשובה והדגולה ביותר. חינוך הילד אמור להתחיל בבית. הבית הוא בית הספר הראשון שלו. כאן, עם הוריו כמחנכים, עליו ללמוד את השיעורים והלקחים שידריכו אותו במהלך חייו... להשפעות החינוך ההורי יש כוח עצום לטובה או לרעה... ילד שלא חונך כהלכה בביתו יחונך בידי השטן בעזרת מחנכים מטעמו." (אלן ג'י. ווייט, The Adventist Home, עמ' 182).

הטיעון החותך ביותר לטובת החינוך ההורי הוא תוצאותיו. הוא מפיק בילד תכונות אופייניות טובות, הדומות לתכשיטים יקרי ערך שעונדים לצוואר או לזר או עטרת המעטרים את הראש (פס' 9). בתרבות המזרח התיכון הקדומה הורים נהגו להעביר לילדיהם ענקים וצמידים יקרים כירושה יקרת ערך. ואולם, חינוך חשוב הרבה יותר מעושר חומרי. הזמן שאנו מבליים עם ילדינו יהיה בעל ערך רב יותר בעבורם מאשר הזמן שאנו מקדישים לעבודתנו או לעסקינו. בנוסף, ההתייחסות לראש ולצוואר, המהווים את פניו של הילד, רומזת על כך שחינוך יעצב את אישיותו. כשהכתוב דן בדרכם של הרשעים או הכסילים, מוזכרות הרגליים בלבד (משלי א' 15, 16), כאילו הבן הסורר איבד את זהותו.

כיצד נלמד להתגבר על פיתויים שהחברה, התרבות, החברים ואפילו בני המשפחה עלולים להציג בפנינו?

קריאת החוכמה

קראו את משלי א' 20, 21. כיצד מוצגת כאן החוכמה? מה נאמר לנו?

בזמן שהחוטאים אורבים במסתרים לצדיקים (משלי א' 11), החוכמה "בחוץ תרִפָּה; בְּרַחֲבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ; בְּרֹאשׁ הַמִּיּוֹת תִּקְרָא; בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים בְּעִיר, אֲמַרְיָהּ תֹּאמֶר." (משלי א' 20, 21). החוכמה המואנשת כאן מתייצבת בשערי או בחוצות העיר וקוראת לעוברים ושבים. היא נועדה לכל אדם ואדם, יהיו אשר יהיו עסקיו ועיסוקיו. בקרב ההמולה, הרעש והיריבות המאפיינת את חיי המסחר, בקרב קריאות המוכרים הרבים המכריזים על מרכולתם, קריאתה של החוכמה חייבת להיות רמה; אחרת היא לא תישמע, אלא תיבלע בשאון הקולות הרבים בסביבה.

קראו את משלי א' 22-32. מהי התוצאה של סירוב לחוכמה?

לסיבה לדחייתם של אנשים רבים את החוכמה אין שום קשר לחוכמה כשלעצמה, אלא לאופיים של האנשים הפוסלים אותה ומסרבים לקבלה. הם מתוארים כגאוותנים, סרבניים ומלאי בוז, הממאנים להקשיב לדברי החוכמה ושונאים את תוכחה, כאילו הם יודעים טוב ממנה (משלי א' 25, השוו עם פס' 30). מה שמשתמע מהתנהגותם הוא שחוכמה נועדה לתמימים ולפתיים. ואולם, דווקא אלה המסרבים לשמוע את החוכמה הם הטיפשים והפתיים; הם מכונים "כְּסִילִים", אשר "יִשְׁנָאוּ דַעַת" (משלי א' 22; השוו עם פס' 29).

אנשים הממאנים לקבל את החוכמה יקצרו את פרי הבאוושים של מאיסתם בחוכמה. לאחר שסירבו לבחור ביראת ה', יהיה עליהם להסתפק בעצמם, דהיינו, במזימותיהם ובפרי מעלליהם. ככתוב: "וַיֵּאָכְלוּ מִפְּרֵי דָרְכָם; וּמִמַּעַצְתֵּיהֶם יִשְׁבְּעוּ" (שם, פס' 31). כשאנו מואסים בחוכמת האל, לעיתים קרובות אנו מסתבכים בשקרים ובסיפורים שבדינו מלבנו, או בשקרים ובדותות שאנשים אחרים המציאו בשבילנו, שאותם קיבלנו ללא היסוס. כך אנו מחליפים את אלוהים באלילים. זה אירוני שדווקא אלה הבזים לאמונה, לועגים למאמינים ורואים בהם תמימים ופתיים, הם בעצמם חדורי אמונות תפלות, ומעריכים את הדברים הכי חסרי ערך, הכי קצרים וחסופים, שבסופו של דבר אינם יכולים לספק את מאווי הלב הבסיסיים ביותר.

קראו את פסוק 33 בפרק א' במשלי. בהתחשב בהקשר של הפסוקים שלפניו, איזו הבטחה ואיזו תקווה טמונות כאן בעבורנו? כיצד מתממשת הבטחה זו בחוויה שלנו?

התועלת שבחוכמה

קראו את משלי ב' 1-5. מהם התנאים להבנת "יראת ה' "? אילו בחירות אנו נוטלים בהקשר זה?

בקובץ פתגמים זה, המחבר משתמש שלוש פעמים במילת החיבור "אם", וזאת כדי לציין את השלבים ההדרגתיים בחינוך. ה"אם" הראשון מתייחס לשלב ההקשבה הפסיבי; דהיינו, פשוט לשמוע ולהיות קשוב לדברי החוכמה (משלי ב' 1, 2). ה"אם" השני מציג את תגובתו של המחפש אחר החוכמה, המתבטאת בקריאה לחוכמה (שם, ב' 3). וה"אם" השלישי מציג את החיפוש הנלהב אחר חוכמה ודעת, בדיוק כפי שתרים אחר מתכות יקרות הטמונות באדמה. ככתוב: "אם תִּבְקֹשׁוּנָה כִּכְסֹף; וְכִמְטְמוּנִים תִּחְפְּשׁוּנָה." (שם, ב' 4).

קראו את משלי ב' 6-9. מהם התנאים להבנת הצדקה? מהי מחויבותו של ה' כלפי מי שמבקשים לרכוש חוכמה ודעת?

שימו לב שהמשפט "כִּי יְהִיָּה יִתְּן חֲכָמָה" (פסוק 6), מהווה תשובה למשפט "וְיִדְעַתְּ אֱלֹהִים וְתִמְצָא" (פסוק 5). חוכמה, כמו גאולה, היא מתת אל. כשם שהפסקה הראשונה מתארת את התהליך האנושי הכרוך ברכישת חוכמה, פסקה זו מתארת את מעשי האל: ה' מעניק חוכמה; הוא מצפין את החוכמה; הוא שומר ומגן על חסידיו ועל דרכם.

קראו את משלי ב' 10-22. מה קורה כשהחוכמה נכנסת לבסוף ללב, המשמש כמשכן החוכמה והדעת?

"כִּי תִבּוֹא חֲכָמָה בְּלִבְךָ" – זהו השלב האחרון בתהליך רכישת החוכמה. או אז, לא רק שניהנה מן החוכמה מאת ה', אלא אף נתענג על חוכמת ה' בשכלנו ובלבנו ונזכה בחוויה נעימה (משלי ב' 10). בנוסף, נהיה מוגנים מפני דרכים רעות (משלי ב' 12), מפיתויים וחטאים (משלי ב' 16), ונלך בדרך הישר (משלי ב' 20).

קראו את משלי ב' 13, 17. מהו הצעד הראשון של הרשע? להיכן הוא מוביל?

על אף שכולנו חוטאים, איננו חייבים למעוד ולעשות את הרע. האנשים המתוארים כאן כמי שהולכים בדרך הרעה, חייבים היו לסטות תחילה מדרך הישר. רשע פירושו בראש וראשונה חוסר נאמנות. חטא מתחיל בתמימות ובצורה מרומזת, אך במהרה החוטא לא רק עושה את הרע, אלא אף נהנה ממנו.

מה אנו אמורים ללמוד על עצמנו, אם חלילה אנו נהנים מעשיית הרע? וגרוע מכך, מה אם חדלנו לראות בכך מעשה רע?

”אל תִּשְׁכַּח !”

קראו את משלי ג' 7. איזו מלכודת טמונה בלהיות חכם בעיני עצמך?

אדם המחשיב את עצמו לחכם משלה את עצמו. הוא סבור שהוא אינו זקוק לאלוהים כדי להחכים. זהו מצב חסר תקווה. ככתוב: ”כִּי־אֵינִי אִישׁ חָכָם בְּעֵינָיו: תִּקְנֶה לְכִסִּיל מִמְּנֹנִי” (משלי כ"ו 12). כלומר, מי שהוא ”חכם בעיניו” מאמין שאין לו יותר מה ללמוד, מכאן שאין תקווה לחנכו ולהשכילו, בעוד שלכסיל יש תקנה. רכישת החוכמה מתוארת כאן שוב כמחויבות דתית. להיות חכם פירושו לשמור את מצוות ה' (משלי ג' 1), להפגין ”חֶסֶד וְאֱמֻנָה” (ג' 3), ולבטוח בה' (ג' 5). חוכמה משמעה קשר של קרבה יתרה עם ה'. שימו לב להתייחסות החוזרת ונשנית ללב האדם (משלי ג' 1, 3, 5), המקום שממנו אנו מגיבים להשפעת האל עלינו. (הלב כבר אוזכר במשלי ב' 10 כמושב החכמה והדעת).

קראו את משלי ג' 13-18. איזה גמול מגיע עם מתת החוכמה?

חוכמה מקושרת לחיים ולבריאות (משלי ג' 2, 8, 16, 18, 22). החוכמה כ”עֵץ חַיִּים” (ג' 18) היא אחד הדימויים היותר מעוררי מחשבה; דימוי זה רומז על גן העדן; הבטחה זו שבה ונשנית לאורך הספר (משלי י"א 30, י"ג 12, ט"ו 4). אין פירושה שרכישת חוכמה תעניק לנו חיי נצח; אדרבה, הרעיון הוא שנוכל לחוות במידת מה את איכות החיים בחברת אלוהים שחוו לראשונה אבות אבותינו בגן עדן. כשאנו חיים בחברת ה', אנו מקבלים שמץ של מושג או רמז כלשהו לחיים בגן עדן; אנו לומדים לקוות להשבת המלכות האובדת הזו, כפי שהובטח לנו. (ראו דניאל ז' 18).

קראו את משלי ג' 19, 20. מדוע הצורך בחוכמה חיוני כל כך?

דומה שההתייחסות הפתאומית למעשה הבריאה אינה במקום בהקשר זה. ואולם, השימוש בחוכמה בשעת הבריאה מחזק את הטעוץ המופיע בפסוק 18, אשר מקשר את החוכמה לעץ החיים. משום שאלוהים השתמש בחוכמה כדי לברוא את השמיים והארץ, אנו למדים שחוכמה אינה דבר פעוט ערך. חוכמת ה' היא קוסמית. היא קיימת מעבר לגבולות הקיום האנושי. היא אף קשורה לחיי הנצח שנחל. לקח זה משתמע מן ההתייחסות לעץ החיים, המזכיר את גן העדן. נקודת מבט זו אף כלולה בהבטחה החותמת את הקטע: ”כְּבוֹד, חֶכְמִים וְיַחְלֹו” (משלי ג' 35).

לימוד נוסף: קראו בספרה של אלן ג'י. ווייט, Christ's Object Lessons, את הפרק "Hidden Treasure", עמודים 111-114; בספרה, Messages to Young People, את הפרק "A Blessing in the Home", עמ' 334; בספרה, Education, את הפרק, of Physiology, עמודים 197, 198; בנוסף, קראו את פרשנותה של אלן ווייט בספר The SDA Bible Commentary, כרך 3, עמ' 1156.

"בני הנעורים חייבים להבין את האמת העמוקה הטמונה בהכרזה המקראית, שעל פיה אלוהים הוא יְמָקוֹר חַיִּים [תהלי' ל"ו 10]. אלוהים אינו רק בורא הכול, הוא אף החיים של כל חי. אנו מקבלים את חייו באור השמש, באוויר הצח, במשב רוח רענן, במזון הבונה ומחזק את גופנו ומעניק לנו כוח. חייו מקיימים אותנו מדי שעה ומדי רגע. כל מתנותיו מעניקות לנו חיים, בריאות ושמחה, אלא אם כן הן הושחתו בידי החטא." (אלן ג'י. ווייט, Education, עמודים 197, 198).

"אנשים רבים מאמינים כי מסירות לה' מזיקה לבריאות ופוגמת באושר המלבב שאנו מפיקים מקשרינו החברתיים. אך הצועדים בנתיב החוכמה והקדושה יגלו כי הַחֲסִידוֹת מוֹעִילָה בְּכָל וְבָה הַבְּטָחָה לַחַיִּים שֶׁבְהֵנָה וְלַחַיִּים שֶׁלְעֵתִיד לְבֹא. [טימ"ב ד' 8]. אנשים כאלה ממצים במלואן את הנאות החיים האמיתיות." (אלן ג'י. ווייט, מתוך הספר The SDA Bible Commentary, כרך 3, עמ' 1156).

שאלות לדיון:

1. מהו ההבדל בין חוכמה לבין ידע? כיצד יכול אדם להיות בעל ידע נרחב אך נטול חוכמה? אחרי הכול, מי מאיתנו אינו מכיר אישית אנשים בעלי ידע רב שדומה שלא ניחנו בחוכמה (או לפחות שמע על אנשים כאלה)?

2. הגו לעומק ברעיון של "יראת ה'". אם אכן "אֵין פֶּחַד בְּאַהֲבָה" (יוח"א ד' 18), כיצד נוכל לירוא את ה' ועדיין לאהוב אותו? כיצד ניישב את הסתירה לכאורה בין הצדק והאהבה הטמונים ב"יראת ה'?"

3. מדוע להיות "חכם בעיניך" הוא מצב מסוכן כל כך, במיוחד כשמביאים בחשבון את המושחתות הרבה של הלב האנושי, ועד כמה קל לנו להמציא תירוצים הגיוניים כדי להצדיק את מעשינו? חשבו על האנשים שהצדיקו על דרך ההיגיון את המעשים הרעים ביותר ואת ההתנהגויות האיומות ביותר. כיצד נוודא שאיננו נוהגים כמותם?